

JUNGOVE IDEJE U DELIMA DANAŠNJIH PSIHOANALITIČARA

Vladeta Jerotić

Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, Srbija

Apstrakt: Kolikogod bile originalne ideje pojedinih velikih psihijatara i psihologa u XX veku (Frojd, Adler, Jung i drugi), nije bilo moguće izbeći uticaj, kako jednih na druge, tako naročito na kasnije značajne psihoterapeute (Erikson, Kohut, Vinikot i drugi). U ovom radu reč je prvenstveno o Jungovom uticaju na današnje psihoanalitičare.

Ključne reči: *individuacija, Self, Sopstvo, Frojd, psihoanaliza, psihoanalitička psihologija*

Uvod

Jungova [1] psihologija od početka je predstavljala protiv struju akademskoj psihologiji, jednim delom, posle odvajanja Junga od Frojda u psihoanalizi. Poslednjih deset godina pojavili su se radovi u psihoanalizi, nešto manje u Jungovoj psihologiji, koji pokušavaju da ospore tvrdnju naučnih psihologa da ove dve grane psihoterapije nisu naučne. Treba sačekati nove radove iz Jungove škole, empirijske i solidnije potkovane da bi se pomenuti konflikt razjasnio. U svakom slučaju, kao što dobro kaže Verena Kast [2] “ono što činimo mora i nas same da ubedi, a takođe, mora da bude i ubedljivo”.

Zadatak je psihoterapeuta u XXI veku, među njima posebno Jungove orijentacije, da javnosti pokažu i dokažu da psihoterapija ima isceliteljsku moć, da je ona i u ranijim vekovima, iako još nerazvijena, bila prisutna, a da je danas i sutra, neophodna i plemenita pomoć bolesnom čoveku, ne samo psihički, već i fizički obolelom. Psihoterapija je dragocena, ne samo zato što može da izleči ili poboljša pojedine psihičke bolesti (od neuroza do blažih psihoza), da ublaži nesnosne simptome neke neuroze, već u prvom redu zato što kao dubinska psihološka škola traži uzroke svake bolesti, zalazeći do u najskrivenije tamne strane ljudske psihe, obelodanjujući ih i tako menjajući (jače ili slabije) bolesno ponašanje jedinke. Ali psihoterapija, analitička posebno, jača sopstvene snage psihičkog i fizičkog organizma čovekovog, tražeći u čoveku “arhetip spasioca”, prisutnog u svakome, koji, probuđen, može da čini čuda: da izleči čoveka od nekog psihotičnog oboljenja, ali i od najteže fizičke bolesti (karcinoma ili leukemije) [3].

Jungov doprinos

Razvoj današnje psihoterapije, reklo bi se, ide u pravcu opšte ili integrativne psihoterapije. Na psihoterapeutskim kongresima, sve češće srećemo psihoterapeute koji u svome radu koriste kombinovane psihoterapeutske tehnike: bihevioralnu i psihoanalitičku, Jungovu i psihoanalitičku, kognitivnu i psihoanalitičku itd. Nekorisno je i nepotrebno je u novom veku razvijati i dalje negovati nepoverenje ili i neprijateljstvo prema drugoj ili drugim psihoterapeutskim školama (konkretno, kada govorimo o Jungovoj školi prema onoj Frojdovoj ili bihevioralnoj). Dosadašnje povremeno potcenjivanje, klevetanje, izazivanje skandala, pozivajući se na lični život nekog od predvodnika psihoterapeutskih škola, vodilo je do zaustavljanja napredovanja psihoterapije, ili i opšteg blaćenja psihoterapije, što je umanjivalo njen značaj i njenu vrednost u očima obrazovane laičke publike.

Proces raslojavanja jednog, prethodno učvršćenog pokreta (religijskog – hrišćanstvo, islam, političkog – marksizam, ili psihoterapeutskog – Frojdova i Jungova škola), možemo posmatrati iz dva različita ugla, mada u oba slučaja sa pokušajem razumevanja ovog procesa. Tako, na primer, podele koje su se javile unutar Frojdove psihoanalize, još za života njenog osnivača, ili podele u Jungovoj analitičkoj psihologiji, posle Jungove smrti, moguće je posmatrati pozitivno, kao raskriljavanje i razgranjavanje originalnih ideja njihovih gra-

ditelja (čemu sam pre lično sklon), ili kao razvodnjavanje i opovršivanje ovih ideja od brojnih epigona ili trabanata. Preterano emotivno vezivanje nekih učenika za njihove učitelje (takvih primera ima sa obe strane, Frojdove i Jungove), odvode najčešće ovakve ljude u čorsokak individuacije, a neke čak do psihosomatskog ili psihičkog razboljevanja, pa i suicida.

Kada se nekom objektivnom istraživaču istorije psihoanalitičkog i analitičkog pokreta u prvoj polovini XX veka učini da je malo šta ostalo nekritikivano ili neizmenjeno od teorijskog jezgra Frojdove i Jungove misli, onda su opet samo nekorisne emocije razlog žaljenju zbog ovakvog toka razvoja psihoanalize i analitičke psihologije. Vredno je zbog toga podsetiti se inspirativne Jungove misli da sve istinite ideje ostaju istinite samo ako se stalno menjaju.

Nije nepoznato da su svesni i nesvesni, uočeni i neuočeni uticaji značajnih ljudi iz prošlosti, nekada i iz savremenog doba u kome je živeo ili živi neki značajan naučni istraživač, bili od uvek prisutni (konkretno u oblasti psihologije, psihijatrije i psihoterapije). Kada je reč o K. G. Jungu i njegovom delu, dovoljno je da se setimo da je sam Jung pisao da je ideju arhetipova pozajmio od Avgustina, a da se ona sreće kod svetog Grigorija Bogoslova iz IV veka i kod Pseudo-Dionisija Areopagita iz V veka. Pojmove Animusa i Anime, Jung je pozajmio od rimskog filozofskog pesnika Lukrecija iz I veka pre Hrista, a pojam individuacije od Ničea. Sigmud Frojd je u svome opširnom predgovoru za knjigu "Tumačenje snova", spomenuo sve značajnije autore koji su pre njega pisali o snovima, od kojih su neki i uticali na pisanje ovog Frojdovog kapitalnog dela. Termin id, kao što je poznato Frojd je preuzeo od Ničea preko Grodeka.

Ocenjujući Jungov lični doprinos frojdovskoj i postfrojdovskoj psihoanalizi kao znatan, jungovski orijentisan psihoterapeut u Londonu Renos Papadopulos [4], 1988. godine istakao je najmanje pet Jungovih doprinosa, i to: 1. tradicija eksperimentalnog proučavanja psihoanalitičkih ideja, tj. njegova otkrića na polju asocijativnih eksperimenata koja je Frojd pozdravio kao prvi most koji povezuje eksperimentalnu psihologiju i psihoanalizu; 2. pojam kompleksa; 3. uvođenje analitičke prakse kao suštinskog dela obrazovanja novih analitičara; 4. korišćenje antropološke i mitološke građe u psihoanalizi; 5. primene psihoanalitičke teorije u tumačenju psihotičnih stanja. [4]

Valja spomenuti i poznatog američkog psihoterapeuta psihoza Džona Rozena [5] koji je jednom rekao da savremena psihoanaliza ima mnogo zajedničkog sa velikim brojem stavova koje je Jung zauzimao 1913. godine, naročito u vezi sa Edipovim kompleksom i incestom.

Nasuprot statičkom i pesimističkom pogledu na čovekov razvoj koji je zavisao od prvih godina detinjstva, radovi savremenih psihoanalitičara (Danijela Sterna, naročito) [6] ali i brojnih drugih dinamički orijentisanih psihoterapeuta, ukazale su na bitan značaj procesa individuacije (o kome je posle Junga naročito tačno ukazivao Erik Erikson) [7] Otud termin "individuiran" koji podrazumeva stanje, a koji je još uvek u upotrebi, sve je manje podesan da označi šta se

stvarno dešava u toku individuacionog procesa. Endrju Samuels [8] s pravom traži da se preispita Jungov pojam individuacije koji je za Junga proces, skoro isključivo vezan za drugu polovinu života. Zašto, pitamo se, da individuacija nije proces koji traje celog života, a koji počinje već u detinjstvu (Fordamova [9] teorija individuacije u detinjstvu!), svakako sa neizbežnim krizama i zastojima u životnom toku jedne individuacije (neuroze, psihoze)?

Jungov uticaj na psihoanalitičare

Među značajnijim psihoanalitičarima na koje je možda mogao da utiče Jung, najpre bih pomenuo Hajnca Kohuta [10,11] koji stvara pojam “jezgrov-nog Selfa”, kao najranije složene mentalne strukture; Kohut, i pojam narcizma i pojam grandioznosti, za razliku od Frojda, ne procenjuje negativno. Grandioznost se, po njemu, preobražava u suštinsko samovrednovanje, ciljeve i ambicije kod deteta, pa se (ova grandioznost), zajedno sa idealizovanim self-objektima postepeno internalizuju kao ideali i vrednosti. Ovde bi mogla da počne rasprava o sličnostima Kohutove teorije o Selfu i Jungove teorije o Jastvu. Da li je moguće, naime, proširiti Kohutovu teoriju koja bi obuhvatila ideju o urođenom Selfu, što bi onda odgovaralo Jung-Fordamovoj ideji o, a priori primarnom Jastvu? Još nešto, što na iznenađujući način približava Kohuta Jungu, je Kohutova izjava o “kosmičkom narcizmu”, odnosno da je “Self kao središte individualnog psihološkog univerzuma – suštinski nesaznatljiv. Ne možemo, pomoću introspekcije ili empatije da prodremo do Selfa per se; ono što nam je dostupno jesu introspektivno ili empatski opažene psihološke manifestacije”. Kohutovi nastavljači (Tolpinova, na primer), s pravom kazuju da su svi oni pristupi psihoanalitičara vezani za objektivne odnose oštećeni time što su zasnovani na konfliktu, što onda brka psihologiju normalnog deteta sa produktima mentalne dezintegracije odraslog. Savremeni jungijanci (Gordonova, Samjuels) možda mogu da premoste jaz između Self-psihologije i teorije objektivnih odnosa, obuhvatajući urođene potencijale, unutrašnje procese (koji ne moraju uvek da budu konfliktni) i spoljašnje objekte (pre svega empatičku majku koja pomaže bebi da razvije doživljaj sebe).

Još je možda bliža veza između psihoanalize i analitičke psihologije, kao mogući uticaj koji je Jung imao na razvoj psihoanalize, kada je reč o Donaldu Vinikotu [12]. Jungovi analitičari, doduše, ne odbijaju mogućnost uzajamnog uticaja, naime i uticaja Vinikota na postjungijansku psihologiju. Reč je i ovoga puta o pojmu Selfa i Jastva. Slično Kohutovom pojmu “jezgrovnog Selfa”, Vinikot govori o “centralnom Selfu” za koga se može reći, piše Vinikot, da je “nasleđeni potencijal koji doživljava kontinuitet postojanja i uspeva da na svoj način i svojom brzinom razvije ličnu psihičku realnost i ličnu telesnu shemu”. Ukoliko dođe do nepovoljnog odnosa majke i deteta, bebin pravi Self (nije li to Jungovo primitivno Jastvo?) postaje besan i/ili anksiozan, iz koje će reakcije proizaći lažni Self koji se u životu doživljava kao praznina i nedostatak smisla življenja. Vinikotov lažni Self liči tako na Jungovu Personu kada ona funkcioniše na patološki način.

Vinikot, dalje, u mnogome slično Jungu, a ne Frojdu, gaji poverenje u nesvesne procese, ne samo kao mogućem izvoru neuroza i psihoza, već kao nečemu što obogaćuje čoveka, što je numinoznog kvaliteta. Ovaj vid pravog Selfa podseća na Jungov pojam individuacije.

Najzad, Vinikotovo zanimanje za igru koja funkcioniše iz sistema Selfa, pre nego iz sistema Ja, može se povezati sa religijom i kreativnišću, odnosno sa Jungovim ukazivanjem da su religiozni nagon i igranje sveprisutni i prirodni. Religija i kreativnost, kako piše Endrju Samjuels [8], počivaju na transcendenciji, na simbolima, na "ne-Ja" tipovima doživljaja, a svi ti elementi prisutni su u dečijoj igri.

Kada je u pitanju veza čovekove psihičke realnosti sa transcendencijom, Bionov [13] pojam "O" podseća na Jungovu upotrebu pojma Jastvo. Pojam "O" kod Biona, naime, definiše se kao "bazična realnost, apsolutna istina ili nesaznatljiva psihička realnost u Kantovskom smislu, koja se može spoznati samo kroz sopstvene transformacije". Dobro je poznato da je Jung insistirao na tome da je Jastvo konačno nepredstavljivo i da ga možemo posmatrati samo preko njegovih manifestacija.

Kada je u pitanju razvojna psihologija u postjungijanskoj analitičkoj psihologiji, koja stoji nasuprot tzv. arhetipskoj psihologiji Džemsa Hilmana i njegovih sledbenika, ne treba zaboraviti da bez obzira što su dragocena posmatranja samih psihologa ranog odnosa majke i deteta išla u tome pravcu, K. G. Jung je među prvima govorio o značaju odnosa deteta i majke. Kada se ovaj Jungov doprinos uporedi sa Frojdivim prenaglašavanjem edipalnog trougla, pa i ulogom oca u patrijarhalnom evropskom razvoju (figura koja preti i zabranjuje), treba znati da je i u ovim ranim odnosima majke sa detetom, Jung anticipirao razvoj psihologije, a sa njome i psihoterapije, sve do današnjeg dana. Preterano isticanje pasivnosti malog deteta, sa Frojdivim govorom o primarnom narcizmu, a onda i Malerove o simbiozi majke i deteta, uveliko su danas korigovane, ne toliko Klajnovom, koliko Balintovom idejom o povezanosti majke i deteta, ili Vinikotovim naglašavanjem uzajamnosti. Prenatalna istraživanja psihologa skoro da su dokazala, ranije neshvatljivu misao, da u toku trudnoće ne utiče samo majka na dete, već i dete na majku; ovaj uticaj može da bude pozitivan i negativan. Jung je i ovde bio preteča savremenih dostignuća u oblasti prenatalne i postnatalne psihologije, svojim shvatanjem deteta kao aktivne individue, ne odbacujući ni udeo njegove pasivnosti, odnosno potčinjenosti roditeljima u toku razvoja deteta.

Endrju Samjuels u knjizi Jung i njegovi sledbenici [8] navodi još nekoliko oblasti Jungovog doprinosa današnjem razvoju psihologije, osim već pomenute o značaju odnosa majke i deteta.

Samo ću se kratko osvrnuti na ove oblasti: 1. rani psihološki mehanizmi (o cepanju, o kome su klajnijanski psihoanalitičari opširno raspravljali, Jung je još 1912. godine govorio – upotrebljavajući isti izraz-cepanje – ukazujući na "dualnu majku"); 2. preedipalni libido (Jung je pružio brojne ideje koje se tiču libida kao nečega što prethodi Edipovom kompleksu, nadređujući emo-

cionalnu stranu specifično instinktivnom libidnom procesu); 3. diferencijacija (u svojoj definiciji iz 1921. godine, Jung govori o diferencijaciji kao o odvajanju delova od celine i svesti, o relativno samostalnoj egzistenciji kompleksa ili organa psihe); 4. psihosomatske sheme (Jung je 1913. godine na upečatljiv način povezo fiziološko sazrevanje i psihološki simbolizam); 5. formiranje Ja; 6. simboli (Jungov pristup simbolima može se povezati sa Vinikotovom idejom o "prelaznim objektima" koji treba da povežu, kao i simboli, na izgled nepomirljive elemente na jedinstven način); 7. "*participation mystique*" (termin pozajmljen od antropologa Levi-Brila) Jung primenjuje na primitivni identitet, opisujući projektivnu identifikaciju u kojoj se deo ličnosti projektuje na objekat, pa se objekat onda doživljava kao da je on projektovan sadržaj; postoji sličnost i između pojma "*participation mystique*" i Kohutove ideje o Self-objektu u kojem je uobičajena podela Selfa i objekta dovedena u pitanje.

Snežana Milenković [14] piše: "Psihoanalitičko shvatanje religije i Boga doživelo je bitne modifikacije od Frojda do post-frojdovskih psihoanalitičara – ego psihologa i teoretičara objektnih odnosa (Hartmann, Klein, Winnicott, Leowald)... za razliku od Frojda, post-frojdovci nude mnogo pozitivnije načine shvatanja religije, ukazujući na njene, kako kreativne i adaptivne, tako i maladaptivne i regresivne aspekte". Posebno teorija Melani Klajn [15] sugerše da religija može da promovše, pre nego da inhibira psihički razvoj. Razlikovanje paranoidno-shizoidne pozicije od depresivne, takođe, doprinosi razumevanju razlike između infantilnih i zrelih formi religioznosti, a što je Frojd propustio da učini. Paranoidno-shizoidna pozicija označava funkcionisanje koje karakteriše nesposobnost da se razlikuje unutrašnja fantazija od spoljne realnosti i religija na tom nivou uzima forme fundamentalizma, paranoidno-shizoidne religije, na koju je Frojd ciljao. Depresivna pozicija funkcionisanja, nasuprot, uključuje uvođenje razlike između predstave i objekta, nagoveštavajući koncepciju zrele religioznosti, kao terapije. Promovišuću zahvalnost, religijska praksa deluje kao terapija za zavist. Međutim, Melani Klajn ističe da, mada se dete u svom razvoju probija od paranoidno-shizoidne pozicije do depresivne, ono ih nikad potpuno ne prevazilazi, jer ove pozicije nisu stupnjevi, već strukture ili organizacije duševnog funkcionisanja.

"Glavni zadatak depresivne pozicije, da se uspostavi dobar i celovit unutrašnji objekt, nikad se ne dovršava i nije kompletan. I mi možemo ponovo, i uvek iznova, da skliznemo u paranoidno-shizoidne konstelacije funkcionisanja... Grešan čovek je neizbežno i isključivo usredsređen na samoga sebe. Nije čudo što se gordost uzima za najveći ljudski porok. Grešan čovek je otuđen od Boga. Kada postane svestan svoje celovitosti i dobrote objekta, čovek shvata i svoju palost i to ga vodi pokušaju pomirenja sa Bogom. Krivica stimuliše takav pokušaj. Reparativna tendencija može se smatrati konsekvencom krivice" [16].

Prihvatanje fantazije od strane Melanije Klajn i njeno isticanje objektnih odnosa, dopušta razumevanje Boga kao unutrašnjeg objekta, kao fantazije koja pomaže. Da li ova psihička realnost (koju je ovako prvi put naz-

vao K. G. Jung) odgovara bilo kakvoj spoljašnjoj, onostranoj realnosti, pitanje je koje oštro deli vernika od onih koji ne veruju.

U ovome radu nismo dodirivali značajnu oblast u psihoterapiji i u njoj sledeće: probleme transfera i kontratransfera, neutralnosti analitičara ili njegovog emocionalno zasnovanog odgovora, regresije Ja u službi Ja, terapeuta kao "ranjenog iscelitelja", izbor kauča ili fotelje i učestalosti seansi, tipove temperamenta u analitičara, terapiju narcističkog poremećaja ličnosti, psihozu kao šansu, psihologiju muškog i ženskog, snove, brak i individuaciju itd. Mislim da ne bi bilo iznenađenja kod današnjih psihoterapeuta i psihoanalitičara i onih psihoanalitički orijentisanih, kao i kod psihoterapeuta jungovske orijentacije, kada bi se prikazala današnja stvarnost psihoterapije i u njoj jasno približavanje ili čak izjednačavanje postupaka analitičara u toku psihoterapije jedne i druge psihoterapeutske škole, približavanja nezamislivog do pre dvadesetak godina. Da li ova činjenica govori u prilog zagovornika integrativne psihoterapije, u kojoj se ni jedna od bazičnih psihoterapeutskih pravaca (psihoanaliza i analitička psihologija) ne odriče sebe, a pri tome je u stanju da koriguje neka svoja preterana stanovišta (u psihoanalizi Edipov ili kastracioni kompleks, negiranje značaja religije u ljudskom životu kao iluzije i prinudne neuroze, i drugih postulata, a u analitičkoj psihologiji preimućstvo arhetipova i kolektivno nesvesnog u psihoterapiji) približavajući se onima iz druge škole, ostaje da se vidi i tačnije proceni u budućnosti.

Zaključak

Ideje velikih ljudi uvek su ostavljali traga dugo vremena posle njihovog odlaska iz sveta. Vrednost i značaj nekih od tih ideja otkrivane su tek posle nekoliko vekova. Velikani psihologije i psihijatrije u XX veku, Sigmund Frojd i K. G. Jung, postali su poznati već za života. Decenije koje su protekle od vremena njihove smrti učinile su njihove ideje vrednijim, jer su one podsticale njihove nastavljače na dalja istraživanja i plodno produžavanje davno započetog, a nikad okončanog procesa odgonetanja ljudske psihe. Bez obzira na početna udaljavanja i oštrije suprotstavljanje analitičke psihologije psihoanalizi i obratno, poslednjih petnaest godina sve su bolji uvidi i jedne i druge psihološko-psihoterapeutske škole, i to, s jedne strane, u preteranosti ili i neodrživosti nekih ideja u psihoanalizi i u analitičkoj psihologiji, s druge strane, stiglo je i priznanje o plodnom uticaju ideja jedne škole na onu drugu. U ovome radu prikazane su neke ideje K. G. Junga koje su, delom svesno, delom nesvesno (ili nevoljno), uticale na plodan razvoj današnje psihoanalize.

JUNG'S IDEAS IN THE WORKS OF MODERN PSYCHOANALYSTS

Vladeta Jerotic

Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia

Abstract: No matter how original the ideas of certain great psychiatrists and psychologists of the 20th century were (Freud, Adler, Jung, etc.) it was impossible to avoid influence on one another and, especially on significant psychoanalysts of the later date (Erikson, Kohut, Winnicott, etc). We primarily refer to Jung's influence on modern psychoanalysts.

Key words: *individuation, Self, Freud, psychoanalysis, psychoanalytic psychology*

Literatura

1. Jung GK. Odabrana dela I-V. Matica srpska, Novi Sad, 1977.
2. Kast V. Trauern. Kreuz Verlag, Stuttgart, 1987.
3. Zigel B. Ljubav, medicina i čuda, Plavi jahač, Beograd, 2009.
4. Zlatanović Lj. Jung, Jastvo i individuacija. Studentski informativno izdavački centar, Niš, 2001.
5. Rosen J. Direct Analysis. Grune/Straton, New York, 1953.
6. Stern D. Die Lebenserfahrung des Säuglings. Klett, Stuttgart, 2000.
7. Erikson E. Kindheit und Gesellschaft. Klett, Stuttgart, 1971.
8. Samuels E. Jung i njegovi sledbenici. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002.
9. Fordham M. New Developments in Analytical Psychology. Routledge/Kegan, London, 1957.
10. Kohut H. Formen und Umformungen des Narzissmus, u Zborniku: Psychologie des Ich, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1974.
11. Jerotić V. Neka razmišljanja na temu "O Hrabrosti" Hajnc Kohuta. Psihijatrija danas 2008;40(1):91-8.
12. Winnicott DW. Mind and Its Relation to the Psyche-Soma in Collected Papers. New York, 1959.
13. Bion WR. Erfahrungen in Gruppen und andere Schriften. Klett, stuttgart, 1971.
14. Milenković S. Psihoterapija i duhovnost, Čigoja, Beograd, 2002.
15. Klein MA. Contribution to the Theory of Anxiety and Guilt. Int J Psycho Anal 29, 1948.
16. Jerotić V. Hrišćanstvo i učenje Melanije Klajn. Psihijatrija danas 2004;36(2):313-33.

Akademik Vladeta JEROTIĆ, Srpska Akademija nauka i umetnosti, Beograd, Srbija

Academician Vladeta JEROTIC, Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia

